

SOMODI ISTVÁN

Kossuth tér, 1956. október 25.

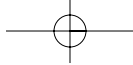
mikor a Százak Tanácsa elhatározta, hogy a forradalom 50. évfordulóját nem formális ünnepléssel, hanem felfogásunknak megfelelően a társadalom hiteles tájékoztatását személyesen megélt tények közreadásával segíti elő, magam a véres október 25-ei napot emeltem ki korabeli emlékeim közül. Mint az akkori Földművelésügyi Minisztérium Forradalmi Bizottságának elnöke tanúja és intézkedő résztvevője voltam az eseményeknek, és a tanú történelmi felelőssége, hogy mindazt az információt megmentse, amelynek az utókor hasznát veheti.

Tizenöt éves korom táján, 1940 körül, diákfejjel kerültem a magyar XX. század számunkra legrokonszenvesebb eszmeáramlata, a népi mozgalom vonzáskörébe – a korabeli magyar élet mindent befolyásoló sorsproblémája akkor a „hárommillió koldus” léte, „az ezeréves per”, a földreform ügye volt. Generációnk számára ennek tevéleges szolgálatához tárgyi, elsősorban jogi és agrárszakismeretekre volt szükség. Ezen az úton kerültem később a Földművelésügyi Minisztériumba, és talált ott 1956-ban a Forradalom. Mondanivalóm nem a történettudomány módszereivel tárgyalja az eseményeket, hanem annak a néhány mozzanatnak a rögzítésére törekszik, amit akkor munkatársaimmal láttam és tettem. Tehát nem az egész nap történéseiről ad számot, hanem annak néhány megélt kritikus részletéről, amelyet a történeti kutatás is felhasználhat a mozaik összeállításához – mindezt a lehető legkonkrétabban.

A minisztérium, amely azon a csütörtöki napon az események középpontjába került, már szerdán működésképtelenné vált. Ijedt, tehetetlen vezetők, tanácstalan alkalmazotti tömeg várta a fejleményeket, és minthogy a vezetés csődöt mondott (és éppen a legfontosabb őszi munkák idején), a gondolkodó elemek egyre határozottabban követelték, hogy valaki, valamilyen szerv vegye kézbe az irányítást. Magam, mint a Petőfi Kör tagja és vitáinak résztvevője, néhány egyetértő fiatal munkatársammal már a nyár folyamán létrehoztunk egy vitakört – a Petőfi Kör mintájára ezek akkoriban voltak alakulóban az országban –, és erről a minisztérium publikuma is tudhatott. Pillanatok alatt ránk ruházták az ideiglenes Forradalmi Bizottság felelősségét, engem pedig megválasztottak a bizottság elnökének.

A hivatali szobákban nem tartózkodott jóformán senki, a tanakodó személyzet az épület belsejében, egy nagyobb teremben gyűlt össze. Ekkor dördültek el oda-

Elhangzott az 50. évforduló megemlékezései körében 2006. november 3-án Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában.

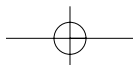
kint az első lövések. Bent is kitört a pánik. Egy rémült ember jelentette, hogy az első emeleten, a miniszteri traktusban egy gépirónő maradt, sokkos állapotban van, közben szemből lövik az épületet. Gondolkozni nem volt idő, ki kellett menteni. Jól ismertem a homlokzati front helyiségeit, odarohantam, és kúszva-mászva elkezdtem keresni. A lövedékek a mennyezet alatt néhány arasznyira fúródtak a falba, de a padlószint védve volt. Valahogy megtaláltam a magatehetetlen lányt vagy asszonyt, és kivonsoltam. Közben a pergőtűz folytatódott.

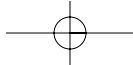
Hosszúnak tűnő percekig bénult zavar uralkodott, amikor jelentették, hogy már sebesültek is vannak odalent az udvaron. Azonnal lementünk, és feltárult a szégyenletes gáztett, amelynek gyalázatát azóta is emlegetik a minisztériummal kapcsolatban. Kétségbeesett kiáltások, sikolyok, dörömbölés hallatszott kintről, mert az egyébként állandóan nyitva tartott nehéz tölgyfa kapuk most zárva voltak. A rémült portások elmondták, hogy a központi részleg (korábban Elnöki főosztály, akkor Titkárság) vezetője a lövöldözés kezdetén lement, és rájuk parancsolt, zárják be a kapukat. Ezek nem értették, miért, ők beengedték volna a szerencsétleneket; erre kirántotta pisztolyát, és kényszerítette őket. A korábban bejutott néhány ember szitkozódva tanúsította, amit a portások elmondtak.

Közben csendesedett a tűz. Egyes lövések, rövid sorozatok hallatszottak még, de a kapukat azonnal kinyitottuk, és beözönlött a menekülők tömege, köztük jajgató sebesültek. Gyorsan kiderült, mi történt velük. Akik a dunai oldal felől kapták a tüzet, az épület felé futottak, de az életet jelentő kapuk, amelyeket egy régi típusú fegyver golyója se nagyon vert volna át, hirtelen becsukódtak előttük. Aki elérte, levetette magát a nyitott pinceablakon, be a lomok, tűzrevaló tetejére, mások pedig megpróbáltak meghúzódni az árkádok vastag oszlopai mögött. Az udvar drámai képet mutatott: átkozódó, vérző emberek és a rettegő félelem, hogy folytatódik a lövöldözés.

Előbb nyilván a sebesülteket kellett elsősegélyben részesíteni, már akit egyszerűbb eszközökkel lehetett. A gépkocsivezetők mentőládáiból szedtük ki a kötszereket; ez persze nem volt elég. „Az imperializmus elleni harc” örült koncepciója folytán bizonyosan volt az épületben mindenféle készlet a nagy „M” betűvel titkosított parancs esetére, de senki sem tudta, hol. Voltak súlyos sérültek is, akiket a többiek úgy hoztak be az udvarra. Míg élek, látom azt a szerencsétlen idős asszonyt, aki a gépkocsibejáró mellett félig ülve, félig fekvé hever a földön a falnak támaszkodva, és cafatokra kaszált bal lábikrájából ömlik a vér. Szegényesen, de tisztán öltözött, fekete kabátos, fekete kendős néni volt, olyan takarítónő-féle vagy hasonló; ha nem látják el, nem éri meg a reggelt. Mentő kellett azonnal, de hogyan jön ide mentő, ha újra tüzet nyitnak odakint?

Ekkor eszembe jutott az első sortűz és a belövések a fejem felett a Kossuth téri oldalon. Nyilvánvaló, hogy az ötletet a feszült idegállapot és a logikus következtetés valamilyen valószerűtlen együttese szülte: arra gondoltam, hogy akik szemből tüzelnek, akár a szovjetek, akár az ÁVH, azoknak valamilyen parancsnoksága bizonyosan van a Parlament épületében; náluk kell kieszközölni a „Tüzet szüntess” parancsot. Bementem a miniszter szobájába, leültem a helyére, és a „K”

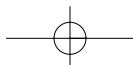

vonalon tárcsáztam a Miniszterelnökséget, Hegedűs András titkárságát. (Ő és a többiek akkor még az Akadémia utcai pártközpontban voltak, tárgyaltak vég nélkül.) Azonnal felvették a telefont. Bemutatkoztam és kértem, küldjék a telefonhoz az alakulat parancsnokát vagy bárkit, aki intézkedni jogosult a lövöldözés megszüntetése tekintetében. Néhány nappal ezelőtt ez még hallatlan dolog lett volna. De most, némi várakozás után előkerítettek valakit. Neki is bemutatkoztam; ő nem mondta meg, kicsoda – máig sem tudom, ki volt –, de ennek akkor nem volt jelentősége. Előadtam a helyzetet: sebesültek vannak, elvéreznek, mentő kell, aki pedig járni tud, az menekülne innen. Kérem, ne lőjenek az épületet elhagyókra. A válasz meglepő volt, és sokat elárult. Rendben van! Rakják le a fegyvereket, és akkor nem fognak tüzelni rájuk. Elhűltem. Rakják le a fegyvereket? A vérző öregasszony és társai? Kérem, ezeknek nincsenek fegyvereik! – próbáltam magyarázni. Mindenféle korú, állapotú polgári személyek, még egyenruhás elem sincs köztük. Beszélgetőpartnerem nem bocsátkozott vitába. Szárazon megismételte a mondottakat: tegyék le a fegyvereket, akkor nem lőnek rájuk, és befejezte a tárgyalást. Érezhető volt, hogy már felfogott valamit a tragédia felelősségéből, de az önigazoló ürügyet továbbra is fenn kell tartania.

Ma már át tudjuk tekinteni, ami történt. Hegedűs András többször, legutóbb röviddel halála előtt, Ausztráliában élő unokája kérdéseire elmondta, de a történészek korábban is tudták, hogy a fegyveres védelmet a pártvezetőség azonnal a Katonai Bizottságra bízta. Ennek név szerint ismerjük a tagjait; a mozgósított elemek pedig a volt Partizánszövetség tagjai, pártfunkcionáriusok, a fegyveres alakulatok erre vállalkozó tisztjei, a még meglevő ÁVH tagjai; az egész nagyjából a későbbi Munkásőrség alapállománya. A véres csütörtökig bezárólag ezek hajtották végre az akciók első szakaszát.

Itt kell kitérni arra, hogy a vérengzés kapcsán általában „a Földművelésügyi Minisztérium és a környező épületek tetejéről” leadott lövésekről beszélnek. Az ismeretlen intézkedővel folytatott beszélgetés engem abban erősített meg, hogy a tér nyugati oldaláról nemcsak a megzavarodott orosz páncélosok lőttek, hanem a Parlament épületében elhelyezkedett valamilyen alakulatok is. Egyik néhai barátom, Köte Sándor pedagógus-professzor, aki akkor Nagy Imre körül ténykedett, a '90-es években egy tévényilatkozatban utalt arra, hogy ezekben a napokban furcsa öltözetű, ismeretlen fegyveresek jelentek meg az Országház folyosóin. (Ezeket az első egy-két napon a városban is lehetett látni vattakabátban, rendfokozat és fegyvernemi jelzések nélkül; nyilván a felbomló ÁVH és az úgynevezett „partizán elvtársak” voltak. Később eltűntek az utcáról.)

Még konkrétabb adatokat szolgáltatott egy külföldi tanú, a fiatal jugoszláviai író, Dobrica Čosić jelentése, aki az első néhány napot itt töltötte. Irodalmi konferenciára érkezett éppen október 23-án, ami persze elmaradt. Szocialista indíttatású szemlélőként, de elég hiteles képet ad a történelekről. Október 30-án hazarendelték, Eduard Kardelj és Koča Popovič hallgatta meg; azonnal leírárták vele a látottakat, amelyet Tito még az éjszaka folyamán elolvasott. Két mondata a Miniszterelnökségen október 29-én tett látogatásáról:

„Töltényhüvelyeken és kitört ablakok üvegcserépein gázoltunk át [...] és a szovjet katonákat néztük, akik géppisztollyal állnak a folyosók hajlataiban, a liftek és az ajtók előtt.”

Beszélt Marosánnal és Vas Zoltánnal is. Utána ezt írja:

„Magamhoz vettem Marosán paklijának maradékát, aztán szívélyesen elbúcsúztunk, a zsebünkbe meg géppuskatöltény-hüvelyeket tettünk, melyeket a folyosón szedtünk fel.”

A látogatás négy nappal a vérengzés után történt. A tettesek még arra se fordítottak gondot, hogy a bűnjeleket összetakarítsák. A mozaik összeállításakor tehát nem hagyható figyelmen kívül, hogy egy irányító központ – vagy talán az irányító központ – a Parlament épületében volt. Az emlékebe elrakott töltényhüvelyek magja innen is kaszálta a tüntetőket.

(Jellemző, hogy Hruscsov még a szocialista meggyőződésű író tájékoztatóját sem tudta elviselni. Azt mondta Titónak: „Az Ön írója, Dobrica Čosić a fékevesztett fasiszta bandával Budapesten a szovjet hősök sírján járja a kólót.” Az író később, kiábrándultan, '68-ban elhagyta a pártot. Megnyilvánulásai alapján ma rokonszenvező barátunknak tekinthetjük.)

Amikor visszamentem az udvarra – elmondtam a hallottakat. Éktelen felzúdulás volt a válasz. Átkozódás, káromkodás. Eddig nem volt fegyverünk, de ezután lesz! Megpróbáltam megnyugtatni őket. Tudom jól, látom, hogy még egy botjuk sincs, de most próbáljunk meg gondolkozni. Ha el is hisszük a túloldali ígéreteket, azért a térre ne menjen ki senki. Az épület hátsó frontján egy csendes utca húzódik; a fiatalabbak kiugorhatnak a földszint ablakain, létra is van, ha kell; az idősebbeknek, a nem súlyos sebesülteknek pedig ugyanott van egy kevésbé ismert, szűk kijárat. Ami a súlyos sebesülteket illeti: a minisztérium forgalma a három reprezentatív Kossuth téri kapun bonyolódik, a mentő csak ott tud beállni. Ebben az esetben csak bízni lehet Istenben, és vállalni a kockázatot.

Mindenki menni akart, tehát rövidesen lebonyolítottuk a kiürítést. A Forradalmi Bizottságra pedig rászakadt a felelősség, a minisztérium tetején elhelyezkedett orvlövészek kilétének a megállapítása. Némelyek látták őket vagy a torkolattüzeiket; utána kellett járni. Ennek is volt kockázata: ha még a padláson vannak, lelőhetik a kutatásukra indulókat. Felszólítottuk a jelenlevőket: van-e valakinek fegyvere, és vállalja-e, hogy felmegy az épület felső szintjére. Három-négy főosztályvezető és miniszterhelyettes vállalkozott rá, mind vezető párttag, köztük az is, aki miatt a kapuk előtt vérzett el egy csomó ember. Ez azt jelentette, hogy az akció eleve kudarcra van ítéelve. Felmentek, és rögtön vissza is jöttek azzal, hogy nem találtak senkit. Mindenki gyanakodott, hogy ennyi idő alatt végig se járták a padlást, vagy ha találkoztak idegenekkel, cinkosan szemet hunytak a jelenlétük felett, amíg azok az októberi este sötétjében ki nem mennek az épületből. Az adott pillanatban és körülmények között mást nemigen tehettünk; a tényfeltárást a következő napokra hagytuk. A valóság egy részét később egy azóta elhalt, idős kolléga mondta el szűk baráti körben. Agyonterrorizált, kiszolgáltatott agrárszakember volt, jó munkaerő, tehát szakadásig dolgoztatták tudatlan felettesei helyett.

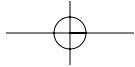
Azon a napon is ott loholt szegény valami határidős aktával a hátsó folyosón – tudni kell, hogy a minisztérium méltóságteljes épülete legbelül poros bagolyvár –, amikor beleütközött egy csoport fegyveresbe, akik a kevésbé használt hátsó lépcsőn igyekeztek lefelé. A szokásos modorban ráförmedtek (Maga kicsoda, mit keres itt?), ő pedig ijedten válaszolt (Kérem, én itt dolgozom a főosztályon, mennem kell, mert a miniszterhelyettes elvtárs várja ezt az ügyiratot). Sürgetőbb volt a gyors, észrevétlen távozásuk, futni hagyták. Szerencséjük volt, a hivatal egész személyzete, mint az összeszaladt juhok, reszketett egy rakáson, az épület közepén a tanácsteremben, másokkal nem találkoztak.

A Forradalmi Bizottság a későbbiekben megkísérelte tovább vizsgálni az ügyet, bár mérsékelt eredménnyel. Tény, hogy az 1948. évi hírhedt „FM-per” idején, amikor a minisztérium régi szakembergárdáját a vádlottak padjára ültették, hogy ne legyenek útban a téesz-, kulák- és más programok elindításakor, egyszerűen pártkádereket raktak a vezető pozíciókba, köztük négy-öt átirányított AVH-s és rendőrtisztet. Nem értettek a mezőgazdasághoz, mindenki tartott tőlük, feladatuk közismerten nem szakmai volt. Ezek egyike volt a kaput bezárató főosztályvezető is. Feltehető, hogy az előkészített mézszárlás hajnalán az orvlövészek az említettek közreműködésével foglalták el lőállásaikat, majd „a munka” végeztével nyugodtan távoztak azon az alig használt hátsó kijáraton, ahol mi később a sebesülteket kiengedtük. A minden helyszínre-tevékenységre kiterjedő rendőri felderítés és a beépített megbízottak helyismerete, kooperációja nélkül egy ilyen akció lehetetlen lett volna. A vizsgálatokra vonatkozó jegyzőkönyvek november 4-e után a rendőrség kezébe kerültek; a házkutatás alkalmával az én példányaimat is elvitték. Az egykor közreműködő miniszterhelyettes-apák dicső tetteit ma már csak fiaik ismerik, akik ugyancsak miniszteri, államtitkári rangban irányítják az általuk demokratizált Magyarországot.

Az orvlövészek kilétéről a későbbiekben valószínűsítették, hogy ugyancsak a Katonai Bizottság által irányított személyek, csoportok lehettek. Maléter Pál egyik összekötőtisztje szerint „a partizán elvtársakat” október 25-ére virradóra a Honvédelmi Minisztériumban fegyverezték fel. „Már ott emlegették, siessünk, siessünk, mert megyünk az FM tetejére”, idézi a lázas készülődést az egykori katonatiszt. Ez elég korán történhetett, hogy még a hivatali idő előtt feltűnés nélkül elhelyezkedhessenek. A bűnsegédi feladatkört ellátó minisztériumi ötödik hadoszlop azután gondoskodott a bűnfelek eltávolításáról.

A vérengzés a déli órákban véget ért. A sarki erkélyről áttekinthettem még a tér déli részét: a földalatti aknatornyának rézsűjéről és a járdáról akkor kezdtek teherautóra rakni a holttesteket, húsz-harmincat arról az egy helyről. Nem volt mit csinálni tovább; amit tudtunk, megtettük. A személyzet szétszéledt, a Forradalmi Bizottság pedig megkezdte a teendők megállapítását, a tulajdonképpeni munkát. Az őszi vetés ideje volt, és az ország jövő évi kenyere volt a tét.

A bűnsegédek közül csupán egy került, az is csak néhány percre és nem a törvényes felelősségre vonás, csak a spontán felháborodás keze ügyébe. A kapukat bezárató főosztályvezetőt néhány nap múlva az Alkotmány utcában felismerték.

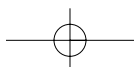
Emelkedtek az öklök, de valaki beszaladt a minisztériumba, és jelentette a Forradalmi Bizottságnak. Akkor már volt fegyveres őrség, intézkedtünk, hogy hozzák be az épületbe, lesz majd igazolási eljárás, igazságszolgáltatás, amely perrendszerűen ítél. Egy-két ütés érhetette az arcát, eleredt az orra vére, de más baja nem lett. Történelmi naivitásunk elnyerte jutalmát: a megtorlás során az elsők között volt, aki denunciált bennünket. Egy fontos mezőgazdasági szakintézmény igazgatójaként ment nyugállományba, mindvégig káderi jólétben élt, és háborítatlanul halt meg.

Amint a bevezetőben jeleztem, az elhangzottak nem tudnak a véres napról rendszeres, kutatói igényű áttekintést nyújtani; ez az egyén akciósugarán túlterjedő tények és összefüggések számbavételével végezhető el. A beszámolóhoz azonban, ugyancsak személyes tanúságtételként, még egy rövid fejezet tartozik, mert a véres nap története továbbra sincs lezárva, mondhatni: máig temetetlen.

Az iszonyú emlék mellett, amely engem is elkísér, amíg élek, azzal is megvert bennünket a sors, hogy immár ötven éve hiányoljuk a tragédia történelmi ellentételezését. Amióta az emberiség a vallások tanításai és a jog normái között él, a morális alapot akár csak formálisan is magukénak valló társadalmakban a bűnt elvi és gyakorlati értelemben felelősségre vonás, büntetés, bűnhődés követi, amit a jogállamiság viszonyai között erre a feladatra létrehozott intézmények hivatalból, kötelezően foganatosítanak.

Köztudomású, hogy a magyar igazságszolgáltatás mind ez idáig adós az október 25-ei tragédia felelőseinek pusztá megnevezésével is, és különféle tények hosszú sora enged következtetni arra, hogy ez nem egyszerű mulasztás műve. Hihető, hogy tudatosan akadályozó erők torlaszolják el a tisztázás útját. Meggyőződésem, hogy ennek megállapítása hozzátartozik az emlékezéshez. Illusztrációként idézek két személyesen megtapasztalt példát.

1988-ban a szerveződő ifjúsági ellenzék alkalmasnak találta a pillanatot, az 1943-as Szárszói Konferencia 45. évfordulóját, hogy a történelmi modell alapján megvitassa az akkor még „kibontakozásnak” nevezett folyamat teendőit. Mint az egykori Szárszó invalidus résztvevőjét, meghívtak engem is, én pedig elmondtam nekik mindazt, amit az akkor még meglehetősen hamvas politikusjelölteknek ajánlani tudtam a leendő átalakulás várható buktatóival kapcsolatban. Az írás az akkor induló *Hitel*-ben is megjelent, és minthogy nem takarékoskodtam a világos beszéddel, olyan hatást váltott ki, hogy azonnal meghívtak a televízióba. Egy egész órán át vallattott a különben igen korrekt szerkesztő – fő műsoridőben ez óriási tétel –, de a véres csütörtökkel kapcsolatos tanulságokat a cenzúra szó nélkül kihúzta az adásból. Ez akkor történt, amikor a régi garnitúra reszketve várta a fordulatot, és megrekedve ötvenhatos állapotában, esengve kérte oltalmazó vezérét: „Karcsikám! Csináljon már valamit! Lőjünk, mert a hatalomról van szó!” (Az idézet hiteles, magától Grósz Károlytól származik.) Tehát nemhogy a felelősségre vonásról, de magáról az elkövetett bűnről sem eshetett szó, süllyedjen el örökre a feledés mocsarában; másfelől, az országot újra felrázó lelkesedésnek ne legyenek fogalmai a ki nem zárható veszedelmekről, amelybe a visszahúzó erők újra sodorhatják az országot.

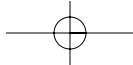

A helyzet tíz év múlva sem változott. Az egykori tragédia valamilyen módon az igazságszolgáltatás látókörébe kényszerült, de továbbra is a feltárás fogható eredménye nélkül. Folytak vizsgálatok, azután lassan elakadtak; formáliter az egymásnak ellentmondó jogszabály-értelmezések miatt, valójában a társadalom által ugyan gyanított, de a tovább élő bolsevik konspiráció viszonyai között azonosíthatatlan erőakadályozó magatartása folytán.

Egy nap idézést kaptam a Budapesti Katonai Ügyészségre, a nyomtatvány szövege szerint „tanúként történő kihallgatása céljából”. A szobában a kihallgatást végző törzs-tiszti rangú ügyészen kívül egy idősebb aktatáskás úr üldögélt. Látható volt, hogy nem az ügyészség munkatársa, tehát az udvariasság követelményeinek megfelelően hangosan, érthetően bemutatkoztam neki is. Halk, némileg zavart, nem nagyon érthető választ kaptam. Kiderült, hogy az ügyészség tanulmányozta – kutatást végzett? – a Budapesti Oral History Archívumban elhelyezett személyi anyagokat, és megtalálták az enyémet, amelyben október 25. általam ismert részletei is szerepelnek. Az ügyészség érdeklődése erre az anyagrészre vonatkozott. Nem emeltem kifogást, hiszen annak idején, amikor megkérdeztek, hogy az elmondottakat hogyan minősítem – „nyilvános”, „kutatható”, „zárt” –, számomra magától értetődően a „nyilvános” besorolást választottam: személyes takargatnivalóm nincs, az olvasó állampolgárnak pedig joga van megismerni közérdekű információkat.

Feltűnő volt, hogy az idézésben sem az ügy megnevezése, sem az eljárás alá vont személy neve nem szerepel, annál inkább a meg nem jelenés és egyebek esetére vonatkozó szankciók az elővezettetéstől az ötvenezer forintig terjedhető rendbírságig. Ha nem tanultam volna valamikor perrendtartást, akkortájt laikusként is szerezhettem volna idevágó eljárásjogi ismereteket: roskadozó szülőházamat sorozatosan rabolták ki (egyébként viszonyainkra jellemzően ún. „megélhetési bűnözők”, konzekvensen súlytalan büntetésekkel), egyre-másra kaptam szabályosan kiállított idézéseket, mindig megnevezve az ügyeket, személyeket. Minthogy az ügyész a kihallgatás elején mellőzte a konkrét ügyre vonatkozó tájékoztatást, indokoltnak láttam a kérdést: milyen ügyben, kinek az ügyében hallgatnak ki? Az egyáltalán nem várt és számomra teljesen érthetetlen válasz meglepő volt, summája pedig az, hogy ezt nem tudhatom meg. Ez természetesen újabb problémákat vetett fel: az információ megtagadásának jogszerű vagy jogellenes volta mellett eljárásjogi bizonytalanságokat. A vizsgált cselekmény, valamint a vizsgálat alá vont személy ismeretének hiányában szándékosság nélkül követhetek el inkriminálható magatartásokat: morális problémák, elfogultság, adatok akaratlan elhallgatása – vagy én esek el olyan jogaim gyakorlásától, amelyek ebben a helyzetben engem illetnek meg.

Zavart a szobában ülő ismeretlen jelenléte is. Milyen alapon van jelen? Mindent végighallgat, de én még azt sem tudom, kicsoda. Végül kiderült, hogy ügyvéd az illető, a meg nem nevezett gyanúsított?, terhelt?, vádlott? (ez sem derült ki) védelmét látja el. Amiből az is következik, hogy ügyfele – hipotetikusán akár az egyik Kossuth téri gyilkos – a kihallgatás tényeiről, nem utolsósorban a kihallgatott tanúról: rólam, még ma mindent jogszerűen megtudhat, a hallottakat belá-

tása, tetszése, indulatai szerint felhasználhatja, míg saját személye továbbra is homályban marad.

Látható volt, hogy falakba, ütközöm. Az eljáró ügyész jogszabályt nem sértő módon – hogy úgy mondjuk, társasági stílusban megfogalmazott, az ügy érdemét fel nem táró közlés formájában – adhatott volna általános jellegű információt. Ezt sem tette meg. Nem maradt más hátra, mint udvariasan deklarálni értetlenségemet, tudomásul venni az elutasítást, és örülni, hogy legalább távozhatok.

Ezek után magam állapítottam meg a tényállást. Valamilyen – talán nyomozati, talán bírósági – szakaszban eljárás folyik valaki vagy valakik ellen. Ehhez a többi között szükség volt hivatalos formában tanúként történt kihallgatásomra. A körülmények alapján arra lehet következtetni, hogy a fantom a Kossuth téri elkövetők, felbujtók, bűnsegédek egyike. Nem zárható ki az sem, hogy egy csoportról van szó. Törvényes védelmük az ügyvédi jelenlétből következtetve nyilvánvalóan garantálva van, így személyük nem ismeretlen. Az ügy titkosítása, amely tiltaná információk kiadását, nem történt meg, mert erről az eljáró ügyésznek kötelessége lett volna tájékoztatni. Általam nem ismert eljárásjogi, személyiségi jogi rendelkezés sem tilthatja, hogy informáljanak, mert ha ilyen van, arra az elutasítás indoklásaként ugyancsak hivatkozni kellett volna. Következtetés: az elkövetők – nevezük így – kiléte törvényes rendelkezés, intézkedés nélkül, de facto diszkrét kezelést, oltalmat, védelmet élvez az ötven éve ismert jogos társadalmi igény ellenére is.

Befejezésül:

A visszatekintés nem zárható le néhány gondolat nélkül. El nem évülő, emberiség elleni bűncselekményekről van szó. Ötven évvel a történetek után a tragédia teljes büntetőjogi feltárására törekvő eredményes kezdeményezés máig sem történt meg. Kétségtelen, hogy az egy húron pendülők szolidaritásán kívül ennek lehetnek itt most nem részletezett tágabb – mondjuk ki: korábbi nagyhatalmi megállapodásokba foglalt – összefüggései is. De köztudomású, hogy mióta világ a világ, az ilyenek sem maradnak örökké szentek és sérthetetlenek. Remélni kell, hogy ez a körülmény nem kerüli el sokáig a változó kor figyelmét és akaratát. Az egykori tragédiák megnyomorított tanújának nincs hatalma, hogy ezt előmozdítsa, de keserűen idézi meg kortársainak Shakespeare *III. Richárd*ja szegény írnokának a prófeciáját:

*Mocskos világ ez. Azért pusztul el,
Mert ilyen bűnökről hallgatni kell.*

